

İNSANLIĞIN POEZİYASI

Qodmanlı Zülfüqarın "Yaxşılıq" rütbəsi

İnsanlar, əsasən həyatı iki rəngdə - ağ və qara rənglərdə görürlər... Ağ rəng əsasən, insan təbiətinin ali keyfiyyətlərinə, xarakterin üstün cəhətlərinə münasibət bildirəndə əsas istiqamətverici rəng olur. Bu zaman şəxsin kimliyi, onun soyu, adı ünvanı ilə yox, xarakterilə təyin olunur. İnsanın təbiətindəki humanizm, insansevərlik, cəmiyyətə sevgili münasibət... əsasən, ağ rəng kimi görünür. Bu yerdə daha qara rəngdən danışmağa lüzüm qalmır. Çünki, məqsədimiz qara rəngin mahiyyətini yox, ağ rəngin mahiyyətini açmaqdır. Ağ rəng, ağ işığın təzahürüdür. Ağ işıq cəmiyyətdə yaxşı insanları təyinedicisidir. Poliqrafiya üzrə mütəxəssis kimi tanıdığımız Şəddad Cəfərov yazıçı da olsa, jurnalist də olsa, mətbuat-poliqrafiya işinin təşkilatçısı kimi tanınsa da, müasirləri onu əsasən yaxşı insan kimi xarakterizə edir. Məhz yaxşı insanlığını sözlə çəkməyə, sənətə gətirməyə çalışırlar.

Ş.Cəfərov haqqında dəyərli poetik əsərlərin müəllifləri sırasında Zülfüqar Qodmanlı (15.06.1933 - 24.03.1998) da şeirləri xüsusi yer tutur.

Burada bir qədər kiçik də olsa, təfərrüat qeydləri yerinə düşərdi.

Masallı rayonunun Qodman kəndindən pərvazlanmış bir neçə ziyalı haqqında ən xoş duyğularla danışmaq imkanım var. Zülfüqar Qodmanlı, Ağəddin Mansurzadə və Fəxrəddin Ziya... Hələ onu deyim ki, bu üç şəxs Azərbaycanın tanınmış söz-sənət adamları kimi cəmiyyətdə hörmət və nüfuz qazanmış simalar - qardaşlardır. Üç qardaş arasında Zülfüqar Qodmanlı haqqında bir qədər sonra...

Ağəddin Mansurzadə ilə sıx yaradıcılıq əlaqələrimiz olub. «Karvan gedir» adlı kitabına da Ön söz yazmışam. Hətta ömrünün son günündə belə - bəlkə də, bir gün əvvəl - mənə zəng edib, hal-əhval tutub, S.Rüstəmxanlı haqqındakı son yazısının nəşrini soruşub. Mən də həmin yazını çap etdiyimi bildirdim... Hətta ustadan vəfatından sonra xatirəqarışıq kədərli duyğularımı da yazdım. ...Parlaq insan idi. Yazıları da özü kimi bütöv idi, sərrast, aydın məntiqlə qələmə alırdı. Fəxrəddin Ziyanı da ədəbi tədbirlərdən görüb tanımışam. Ağəddin Mansurzadə bünövrəli sözə bağlı, sözlə böyümüş yaradıcı idi. Fəxrəddin Ziya isə ixtisasca həkimdir. Ancaq görünür, ailə ənənəsinə uyğun olaraq sözlə, sənətə o da bağlıdır. Zülfüqar Qodmanlı isə ilk gəncliyindən ağır zəhmət yolu keçərək öz bacarığı, səyi ilə həyatda tutarlı bir mövqe qazanmışdı. Təəssüf ki, onunla canlı ünsiyyətim olmamışdı. Ancaq imzasını, yazılarını ara-sıra görürdüm. Və dostum Ağəddin Mansurzadənin də dilindən qardaşı Zülfüqar Qodmanlı haqqında çoxlu söhbətlər dinləmişəm.

Ş.Cəfərov haqqında yazanların sırasında Z.Qodmanlının adını görmək qətiyyətlə təəccüblü deyil. Əskinə, bu, bir qanunauyğun haldır. Rəhmətlik Zülfüqar müəllim nə qədər ideologiya işçisi olsa da, təbiət etibarilə yaradıcı insan olduğundan tez-gec onun həyat yolu da Ş.Cəfərovun həyat yolu ilə kəsişməli olmuşdur. Elə kəsişmələr var ki, insanların bir daha görüşməsinə yer qoymur. Amma duyumlu insanlar yaradıcılıqla məşğul olanların hər biri Ş.Cəfərova ilk tanışlıqdan sonra onunla əbədi dost olublar, bir-birinə bağlanıblar. Yəqin

ki, Zülfüqar Qodmanlı ilə də dostluğun əsasında onun sözlə, sənətə bağlılığı durub.

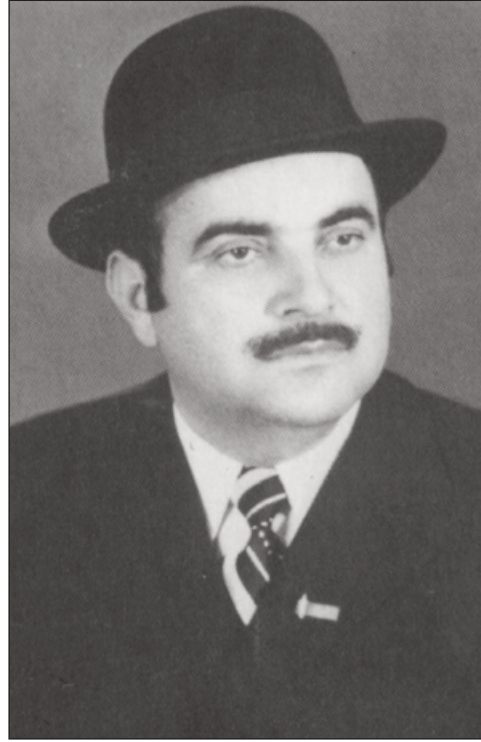
Əlimizdə olan ədəbi materialların arasında Z.Qodmanlının Ş.Cəfərova həsr olunmuş iki şeiri var. Onlardan biri «Yaxşılıq» şeiridir. Doğrusu, şeirin yazılma tarixini dəqiq bilməsəm də, hər halda, yaxşılıq motivli şeirlər çoxdu. Və bu tipli şeirlərin sırasında Xalq şairi Söhrab Tahirin «Yaxşılıq» şeiri ədəbi-bədii siqlətinə görə xüsusi bir mərhələdir. Çox ola bilsin ki, Z.Qodmanlının «Yaxşılıq» şeiri də vəzn və ölçü baxımından çox uyğun gəlmişdən düşünmək olar ki, elə S.Tahirin «Yaxşılıq» şeirinin təsiri altında yazılıb. Buna baxmayaraq, Z.Qodmanlının «Dostum Şəddad üçün» etiqrəfi ilə yazılmış şeiri insan təbiətinin rənglərini sözlə gətirmək baxımından çox dəyərlidir. Bu şeiri oxuyanda insanın ziddiyətli təbiəti oxucunun gözləri qarşısında çox aydın görünür. Və bu şeirin təsiri ilə əsərin qəhrəmanı haqqında da düşünməli olursan. Çünki «zənci saçları kimi qarışmış» dünyamızda yaxşılıq rütbəsinə çiyində şərəflə daşıyanlar ümumi adamların sayından təəccüblü dərəcədə azdır. Yaxşılığı adamlara minnətlə, haqq-hesabla verənlərin bir yaxşılığı müqabilində insanı mənən alçaladan, onu yerlə-yeksan eləyən, qürurunun tapdalayanlar nə qədərdir?.. Amma Z.Qodmanlının yaxşılıq rütbəsilə təltif elədiyi Şəddad müəllim halal süfrələrin duzu kimidir. Duzsuz süfrədəki ən dadlı nemət də dadsız olar. Başqa sözlə, bəlkə də, müəllif yaratdığı obrazı cəmiyyətə örnək olaraq göstərmək istəyir. Və onun təbiətindən gələn keyfiyyətləri tərənnüm etməklə cəmiyyətdə yaxşı adamların yerini və yaxşılığın mahiyyətini göstərmək istəyir:

Ayaqlardan tutan nə az, nə də çox,
Duz kimisən, nə də azsan, nə də çox.
Dünyamızda kişi azdır, gəda çox,
Kişilərdə xoş əməldir yaxşılıq.
Yaxşılıqçün xoş təməldir yaxşılıq.

Tərs adamlar heç vaxt tutmaz əlindən.
Yıxılarda bədbəxt tutmaz əlindən.
Fürsət tapcaq tutacaqlar dilindən,
Həm gözəldir, həm qəşəngdir yaxşılıq,
Min-min güldən bir çələngdir yaxşılıq.

Müəllif yaxşı deyir: Tərs adam, kəmfürsət insan əldən tuta bilməz. O, öz niyyətinin icraçısıdır. Onun təbiətindəki eqo bütövlükdə tərsliyinin, mənəmliyinin iddiasına köklənib. Belələri fürsət düşəndə insanın sadələşməli-yündən, hər hansı bir xətasından tələ qurur. Məqsəd özünün halallığına, mənəvi böyüklüyünə güvənib cəmiyyətdə qürurla yaşamaq haqqını qoruyanları sındırmaqdır. Onları gözü kölgəli, möhtaclı vəziyyətə salmaqdır. Belələri qətiyyətlə cəmiyyətin üstün mənəvi tərzisinə uyğun gəlmir. Belələrinin təbiəti cəmiyyətə fayda verməyə imkan verməz. Bəlkə də, belələri heç şairin dediyi kimi, nə yaxşılıq bacaran deyil, nə də heç olmasa, ziyankarlıqdan kənar durmağı da bacarmırlar. Belələrinin xisləti cəmiyyətə mənfi enerji ötürməkdən ibarətdir. Amma belələrinin əksinə olaraq dünyada elə insanlar var ki, onlar yer üzünə Tanrının sovgatıdır. Məhz belələrinin sayəsində cəmiyyət mənəvi tarazlığını qoruyub saxlaya bilir:

Nə ölçüyə, nə çəkiyə gələndir,
Nə evinə, nə səkiyə gələndir.
Nə yaxşılıq, nə yamanlıq biləndir,
Dünyamızın sovgatıdır yaxşılıq,
İnsanlığın ovqatıdır yaxşılıq.

Nə meyvədir, nə çörəkdir yeyəsən,
Nə paltodur qızınmağçün geyəsən.
Xoşbəxtlikdir, olsan onu deyəsən,
Qayğı, hörmət, sədaqətdir yaxşılıq,
Kişilikdir, ləyaqətdir yaxşılıq.

Şeiri oxuduqca gözlərimizin önündən dəyişən insan mənzərələri keçir. Bu mənzərələrin fonunda fiziki cəhətdən güclü, boylu-buxunlu, yaxud cismən zəif, fiziki olaraq canında ağırlar, yaralar daşıyanları da görə bilirəm. Ancaq biz onların arasından mənəvi cəhətdən uca olanları, ləyaqətilə seçilənləri asanlıqla, bəri başdan görə bilmirik. Əsas odur ki, belələrilə gərək ünsiyyət olsun. Heç ünsiyyət olmasa belə, yaxşı adam öz xilətini, yəni yaxşılıq təbiətini haqqın tapdana biləcəyi bir məqamda üzə çıxara bilər. Çünki şairin dediyi kimi, yaxşılıq deyilən nəsnə elə haqqın qorunmağıdır. Tanıyıb-tanımadığın hər hansı bir şəxsə ehtiyac var isə qayğıdır, kiçiyə köməkdir, böyüyə hörmətdir, ehtiramdır. Bir sözlə, bir daha deyirəm ki, Z.Qodmanlının özünün dediyi kimi, insanlığa sədaqətdir, kişilikdir, ləyaqətdir və s. Əgər bu şeirin yazılan vaxta qədər müəllif tərənnüm etdiyi, əsərinə ədəbi qəhrəman seçdiyi şəxsi yaxından tanımasaydı, onun təbiətinə yaxından bələd olmasaydı, yəqin ki, heç onun ilhamı da insan təbiətinin görünən və görünməyən mənzərələrində belə qanad çala bilməzdi.

Şair bir növ yaxşılığın poetik təhlili fonunda psixoloji tədqiqat da aparır. Belə qənaətə gəlir ki, hətta düşməni də yaxşı əməllə, ləyaqətli münasibətlə yaxşı etmək olar:

Yaxşılıqla yaxşı olar düşmənin,
Yaxşılığı yada salar düşmənin.
Yana-yana susub qalar düşmənin,
Ad-sanını yaşadandı yaxşılıq,
Ucalandır, ucaldandır yaxşılıq.

Yaxşılıq et, apar dəryaya tulla,
Yaxşılığı nə qızılla, nə pulla,
Satın almaq olmaz onu bu yolla,
Xaliq bilməz, balıq bilər yaxşılıq,
Balıq bilməz, xaliq bilər yaxşılıq.

Xalq arasında misal var deyirlər ki, «yaxşılıq elə at dəryaya, balıq bilməsə də xaliq bilər». Mən bu məsələ uzun illərin dostluğu fonunda Şəddad müəllimin dilindən çox eşitmişəm. Hətta indiki zamanın kommertiya mühitində müəyyən iş müqabilində özünün halal qazancından da imtina edir. Təki kitabını çap etdiyi hər hansı bir müəllifi sevdirsən: əgər qazanc məqsədilə imkansız bir yazıçını maddi təminat verə

bilmədiyi səbəbdən geri qaytarsaq, onun yaradıcılıq istəyi məhv olar, ilhamdan düşər, yazıya, sənətə ikrah eləyər. Gərək belələrinə güzəşt edə bilsən. Heç olmasa, ilk kitabının çapına şərait yaradasan. Hər hansı bir müəllif əsərinin nəşrini görəndə sanki dünyaya yenidən gəlir». Şəddad müəllimin bu sözlərini yəqin ki, bir zamanlar Z.Qodmanlı da çox eşidib. Bəlkə, elə bu səbəbdən də «balıq və xaliq» misalını şeirin ruhuna tam tabe etdirə bilib. Onun düşüncəsində yaxşı adam üfüqün gün doğanından gün batanına qədər bütün qövsün hakimidir. Yaxşılığın bir mahiyyəti də odur ki, gərək Ş.Cəfərov kimi cəmiyyətdən üzvi sənə tərəf gələn bədxahlıqları, acılıqları görməzliyə vura bilsən. Bu hallar gərək səni öz yolundan döndərə bilməsin:

Həm gün batan, həm də ki, gün doğandır,
Nə danqazdır, nə özünü boğandır.
Acıdılçün sarımsaqdır, soğandır,
Şirindilçün bir mahaldır yaxşılıq,
Acıdılçün kardır, laldır yaxşılıq.

Nə ətirdir, ətirdən xoş ətiri var,
Nə çörəkdir, çörək qədər xətri var.
Nə qalxandır, qalxan kimi çətri var,
Qoruyacaq səni, mənə yaxşılıq,
Bu torpağı, bu vətəni yaxşılıq.

Başqalarını deyə bilmərəm, bu şeirin hər misrasını oxuduqca bu yazılardan ruhuma axan xoş təəssüratını fikrimdə cəmləyib, ümumiyyətlə, insanlığa aid etmək istədim. Amma gördüm ki, çoxları bu epitetlərə layiq ola bilmir.

Ş.Cəfərov və onun kimi bir neçə dostumu xəyalımda müsahib kimi görürəm və onlarla dilləşəndə düşünürəm ki, elə Z.Qodmanlının «Yaxşılıq» şeiri oxuyuram. Bu şeirin qələmə alınmasından az qala otuz ilə yaxın (22 sentyabr 1992) zaman keçib. Bu, o zaman idi ki, Azərbaycanda siyasi katalizmlər hər şeyi alt-üst etmişdi, mənəvi meyarlar itmişdi. İnsanlar bir-birindən ehtiyat edirdi. Siyasətbazlıq, əqidə korluğu insanların təbiətini sınağa çəkirdi və çoxları da bu sınaqdan alını çıxı çıxa bilmirdi. Amma görünür, Z.Qodmanlı həmin gərgin zamanda, ən ali insani keyfiyyətlərin şüşə kimi çilikləndiyi bir vaxtda Şəddad müəllimi yenə özünün mənəvi ucalığında görmüş və onu yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, mənəviyyətin təyinedicisi olan yaxşılıq adlı bir rütbə ilə təlbif etmiş, qəlbindən, ruhundan gələn duyğularını poetik örnəyə çevirmişdir.

İnsanların həyata münasibətini ağ-qara rənglərinin təzadları ilə açmaq istəmişik. Ağ rəngin həyat üçün əsas aparıcı olduğunu nə qədər düşünsək də, qara rəng də ağ rənglə müvazidir, həyatdakı harmoniyada xüsusi rol var. Bəlkə də, qara rəngsiz ağ rəngi axıra qədər dərk etmək mümkün olmazdı. Əgər Z.Qodmanlının əsəri boyu yaxşılığın mahiyyəti pisləklərin fonunda şərh edilirsə, demək, yaxşı adamların da təbiəti pislərin fonunda daha aydın görünə bilər.

Ş.Cəfərovu tanıyan şairlər onun təbiətinin üstün keyfiyyətlərini məhz ona qarşı haqsız olan, bir yaxşı insanın yolunu kəsməyə cəhd edən, bir yaxşının mənəvi varlığına hər vaxt zərbə vurmağa cəhd edənlərin əməlləri ilə müqayisəyə çəkir. İnsanlığın əsas yolu doğru-düzgün bildiyi yoldur və insanlığın da gücü, dəyəri bu yola sədaqətində daha aydın görünür. Zülfüqar Qodmanlı Ş.Cəfərovu məhz belə görür, belə tanıyırdı...

(Davamı var)